

Mészáros Tamás

GAZDÁK A NÉPBÍRÓSÁG ELŐTT

A szovjet típusú mezőgazdaság részben az állami irányítású kolhozokba szervezett gazdálkodáson alapult, elsődleges feladata az ipari fejlődés finanszírozása volt. A kolhozok magyarországi létrehozását kezdettől fogva heves ellenkezéssel fogadta volna a paraszti társadalom. A tévesztéshez eleinte nem is volt meg a kommunisták kezében a szükséges hatalom, és – itt nem részletezendő okok miatt – az első években a megszálló szovjetek sem erőltették. Viszont a mezőgazdaság prés alá helyezése mellett igyekeztek elérni: szűnjenek meg az életképes nagybirtokok, s helyettük tisztes megélhetést nyújtani nem képes kisbirtokok uralják az országot. Ennek első lépése az 1945. évi földosztás volt, amit ugyan a szegényparasztok „történelmi igazságtételként” éltek meg, de nem sejtették, nem is sejtették, hogy a „reform” olyan rendszer kiépítéséhez vezet, amelyben a totális hatalmat birtoklók – eszközökben nem válogatva – az egyéni birtokok megszüntetésére, a kollektív gazdálkodás kizárólagossá tételére fognak törekedni.

Írásunkban az alapvető változásokat, számtalan egyéni és közösségi tragédiát hozó folyamatot alulnézetből vizsgáljuk meg. Egyszerű parasztemberek, hódmezővásárhelyi gazdák esetein keresztül tekinthetünk be a magyar mezőgazdaság szovjetizálásába, amelyhez a hatalmon lévők az állam minden, elvben független intézményét felhasználták.

Mivel Hódmezővásárhelyen nem volt jelentős a földreformról szóló 600/1945. M.E. számú rendelet¹ alapján szétosztható nagybirtokok száma, a 132 ezer kataszteri holdas határnak mindössze 6,25 százalékát osztották ki. A földosztás eredményeképpen a szegénységben élők száma inkább nőtt, hiszen a földjuttatásban részesülők sok esetben nem tudták – kellő szaktudás és mezőgazdasági felszerelés hiányában – megművelni a csak sovány megélhetést biztosítani képes nadrágszíjparcellákat. Az juttatásból kimaradtak pedig sokszor a korábnál is bizonytalanabb kilátásokkal szembesültek: megszűnt ugyanis az a mezőgazdasági nagyüzem, ahol hosszú éveken keresztül bér munkásként keresték meg a családjuk eltartásához szükséges összeget.

Az eleinte óvatos agrárpolitikában a gyökeres fordulat 1948 nyarán következett el: Rákosi Mátyás az augusztus 20-i kecskeméti beszédében megmutatta a „kiutat” a „dolgozó parasztság” számára, amikor a „régit túlzásba vitt egyéni gazdálkodás” helyett a szövetkezést javasol a „dolgozó parasztságnak”. Beszédében szövetkezést „ajánlott” a szegény parasztok nyomorát okozó „zsíros-gazdák” visszaszorítására, valamint a közös földművelésre. Ugyanekkor bejelentette azt is, hogy hamarosan megjelenik a

¹ A rendelet igénybe veendőnek ítélte az ún. úri birtokok esetén a gazdaság 100, az ún. paraszti birtok esetén az üzem 200 hold feletti részét.

földhaszonbérletekkel kapcsolatban egy rendelet, amely eléri, hogy a jövőben a nagybérleteken „a dolgozó parasztság és a földmunkások bérlőszövetkezete dolgozzon”. A mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletéről szóló 9000/1948. számú kormányrendeletet augusztus 29-én hirdették ki, ezzel gyakorlatilag a 25 kataszteri hold fölötti saját birtokkal és haszonbérlettel rendelkező gazdák működését lehetetlenítették el. Ezeket a gazdákat „kuláknak” bélyegezték,² és likvidálandó ellenségként jelölték meg őket. Rákosi valódi terveit kendőzetlenül az 1948. november 27-én a MDP Központi Vezetőségének ülésén tett kijelentése mutatja meg tisztán, ugyanis érthetően tudomására adta az ülés résztvevőinek a magyar mezőgazdaság jövőjéről alkotott elképzeléseit: „Nekünk ezt a kérdést 3-4 éven belül oda kell vinni, hogy a magyar parasztság 90%-a rendes szocialista közös társas művelésben művelje földjét.”³

A kijelölt cél érdekében a kommunisták a birtokukban lévő teljes eszköztárat felhasználták a középparaszti kategóriába sorolható gazdák kifosztására, földjeik és sok esetben szabadságuk elvételére. A demokratikus mechanizmusok felszámolására a „fordulat évére” az adminisztratív intézkedések, a sajtótámadások mellé felsorakozott a jogszolgáltatás is,⁴ amelynek egy szeletét a népbíróságok adták.

A debreceni Ideiglenes Kormány a népbíróság intézményét az 1945. január 25-én kibocsátott 81/1945. M.E. számú rendeletével teremtette meg. Ezt a későbbiekben kiegészítették több rendelettel, majd szeptember 16-án az 1945. évi VII. törvénycikkkel emelték törvényerőre. A rendelet megalkotói abból indultak ki, hogy a népbíróság tulajdonképpen egy rendkívüli különbíróság, ezért számos olyan elemet építettek be a működésébe, amire addig nem volt példa az ezeréves magyar joggyakorlatban. A legfontosabb változás az volt, hogy tudatosan figyelmen kívül hagyta a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* (nincs bűncselekmény törvény nélkül; nincs büntetés törvény nélkül) alapelveket.⁵ Az első paragrafus ugyanis leszögezte, hogy a „rendeletben körülírt bűncselekmények az esetben is büntethetők, ha a cselekmény a rendelet életbeléptekor már befejeztetett s a cselekmény befejezésének időpontjában fennállott törvényes rendelkezések alapján az büntethető nem volt”.⁶

Az eredeti szándék az volt, hogy minden törvényszék székhelyén létrehoznak népbíróságot, azonban a testületek végül csak 24 városban alakultak meg. A népbíróságok elnökeit az igazságügy-miniszter nevezte ki, míg a népbírákat (ülneköket) a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt párt, valamint az Országos Szakszervezeti Tanács delegálta. Az általam, valamint a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum többi történésze által feldolgozott mintegy százharminc, hódmezővásárhelyi vonatkozású

² A kulák szó orosz eredetű, szó szerinti jelentése: 'ököl, zsugori', átvitt értelemben 'zsirosgazda'.

³ Idézi: *Agrárvilág Magyarországon 1848–2002*, szerk. Estók János, Argumentum, Budapest, 2003, 280.

⁴ Az 1940-es évek végi politikai színezetű ügyekben nem igazságszolgáltatásról, hanem legfeljebb jogszolgáltatásról beszélhetünk.

⁵ Vö. VINCZE Gábor: *Igazságszolgáltatás vagy bosszúállás? Hódmezővásárhelyiek a népbíróság előtt (1945–50)*, Belvedere Meridionale (Szeged) 2010/5–6., 11.

⁶ Magyar Közlöny 1945. február 5., 3.

népbíróvási ügy alapján elmondható, hogy a szakszervezeti küldött legtöbbször a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt által delegált népbírákkal együtt szavazott. Amikor szavazategyenlőség alakult ki – tehát a Független Kisgazdapárt, a Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt jelöltjeinek más volt a véleménye, mint a baloldali delegáltaknak –, a tanácsvezető bíró szavazata döntött. (Csakhogy a tanácsvezető bírót a szociáldemokrata Valentiny Ágoston – illetve lemondása után a hírhedt „hóhér-törvényt” is kidolgozó, kripto-kommunista szociáldemokrata Ries István – nevezte ki, tehát sok esetben ők sem mertek az igazságnak megfelelő ítéletet hozni.) 1947-től a Polgári Demokrata Párt által delegáltakat kizárták a népbíróvási tanácsaiból, így a kommunisták által dominált baloldal túlsúlya teljesen egyértelművé vált. A „pártok bíróságából” így lett a Magyar Kommunista Párt bírósága. A baloldali túlsúly kialakulását követően a népbíróvási intézményével a kommunisták már teljesen zavartalanul lesújthattak vélt vagy valós ellenségeikre.

* * *

Ifjabb Csáki Dániel vásárhelyi gazda meghurcolása azzal vette kezdetét, hogy a Vásárhelyi Népe című helyi kommunista napilapban 1948. október 26-án durván megtámadták. Négy nappal később, október 30-án ellene a „közellátás érdekét veszélyeztető büntette”, majd röviddel ezt követően, november 5-én „izgatás büntette” miatt indítottak eljárást a hatóságok. Ügye⁷ a Szegedi Népjogújságtól a Szegedi Népbíróvási elé került. A népjogújság által a népbíróvási számára november 17-én átadott vádirat szerint a november 11-én előzetes letartóztatásba helyezett ifj. Csáki Dániel „a demokratikus államrend ellen izgatott”. A vádirat szerint 1948 őszén, egy pontosan meg nem határozott napon több tanú jelenlétében a következőket mondta: „Nem érdemes a földet megmunkálni, mert azt úgylis elveszik a kommunisták, különben is a mostani rendszernek nem érdemes dolgozni, csinálhat tőlem a kormány, meg a szakszervezet azt amit akar, engem nem érdekelnek a rendelkezések”. Csáki csakúgy, mint előzetes letartóztatásba vétele napján, az eljárás további részeiben is tagadta, hogy ilyesmit kijelentett volna.

Az ügyben nyomozati vallomást tevő három személy közül csupán ketten jelentek meg a főtárgyaláson tanúként: Tápai Sándor és az a Gyapjas János, aki módosította az első, eredetileg Csákira nézve terhelő vallomását. Gyapjas azt állította, hogy nem azt mondta, ami a nyomozati jegyzőkönyvben szerepel. Kifejtette, az aláírásakor nem volt tisztában a dokumentum tartalmával. Kijelentése után indítvány hiányában nem eskette meg a népbíróvási, hanem a nyomozati eljárás során „tett” vallomását vette alapul.

Tápai a főtárgyaláson elmondta, hogy a vádlottal vitába keveredett, amikor beköltözött az addig Csáki által használt tanyába:

⁷ Csongrád Megyei Levéltár [a továbbiakban: CSML] népbíróvási iratok, XX. V. 8. fond, NB. 1526/1948. Csáki Dániel periratai.

[...] a vádlott kérdőre vont, hogy kinek az engedélyével merek ide hurcolkodni. Én hivatkoztam Földházira és Lévaire a termelési bizottság tagjaira. Erre a vádlot [!] azt mondta, hogy Földházi és Lévai senkik, ötlet ezek az emberek nem érdeklik. Majd még azt is mondotta, hogy ez a rendszer megváltozik, és ennek a rendszernek nem érdemes a földet megmunkálni. A vádlott az őszi munkákat nem végezte el, azt tervszerűen szabotálta. *En a vádlottnak a kijelentéseit a közöttünk lévő vitára érttem, nem pedig politikára érttem.* [Kiemelés: M. T.]

A harmadik tanú, Török István Csáki gulyása volt, aki a vádiratban szereplő „izgató” kijelentést a nyomozati szakaszban tett vallomása szerint hallotta gazdájától. Török ekkor panaszosan elmondta azt is, hogy Csáki nem akart vele hivatalos szerződést kötni, valamint többszöri kérése ellenére sem nem fizette ki az általa elvégzett munkák egy részét. Azt is felrótta neki, hogy fött ételt sem adott több hónapja. Ennek fényében érthetetlen, hogy Török nyomozati tanúvallomási jegyzőkönyvében a terhelthez való viszonyt tisztázandó pontnál a válaszára lehetőséget biztosító sor miért van egyszerűen kihúzva. Ezek szerint egyetlenegy eskü alatt valló érdektelen tanú, Tápai Sándor erőteljesen félremagyarázott vallomása alapján ítélték el Csákit. Egyébként a Szegedi Népbíróóság jegyzőkönyve szerint Tápai és Gyapjas viszonya egyaránt „érdektelen” az ügy szempontjából, annak ellenére, hogy mindketten az addig Csáki által művelt földből kaptak használatra a földbérlo bizottságtól.

Érdekes probléma az ifj. Csáki Dániel művelésében levő földterület nagysága is. A Hódmezővásárhelyen a nyomozóhatóság által november 5-én írott jelentés szerint a 40 hold földjén kívül összesen 215 hold bérletén kellett volna elvégeznie az őszi munkákat. Ehhez képest Csáki a november 11-i gyanúsítottai jegyzőkönyvben a vagyoni viszonyait tisztázó pontnál 2,5 hold saját földről ad számot, valamint közli: „van még apámnak és testvéremnek is földje ez együtt van munkálva. Mindössze 71 hold.” A következő napon, immár a szegedi ügyészségen készült jegyzőkönyve szerint a 2,5 hold saját földje mellett 25 holdat bérelt összesen. Az ügyvédje által írott kérelmében kérte a népbíróóságot, hogy az hallgassa meg testvéreit, édesapját és az általuk bérelt földek tulajdonosait annak tisztázására, hogy az általa művelt földet mindig rendesen tartotta, illetve azért, hogy világossá váljanak valóságos birtokviszonyai. Ezen kérelemben az ügyvéd közvetítésével a vádlott tételesen leírja a három felnőtt korú fivére és az édesapja által megművelt bérleteket, illetve az azok tulajdonát képező igásállatokat. Erre azért tarthatott igényt ifj. Csáki, mivel minden, a testvérei és édesapja által megművelt és tulajdonolt földet és azok valamennyi igásállatát úgy mutatták be a nyomozati anyagok, mintha azok személyes vagyont képeznék. A valóságban csak 2,5 hold saját tulajdonú földje lehetett, emellett pedig bérelte Mihály Lászlóné 86 hold földjét. Ezt a bérletet azonban – a vádlott kérelme szerint – a földbérlo bizottság igénybe vette, mindössze 25 holdat hagytak meg a családja számára ebből, de azt is Csáki Pál nevéen.

Valóságos „számkavalkád” található tehát az ügyében. Egy olyan környezetben, ahol a törekvő gazdákat ellenségnek kiáltotta ki a kommunista hatalom, a közép- vagy „nagybirtok” egyenlővé vált egy súlyos büntetés lehetőségével. Talán ezért igyekezett a népbíróság az „izgató” Csákira nagyobb vagyont bizonyítani. Tudhatta ezt a vádlott is, így érthető azon igyekezete, hogy tisztázhassa valós viszonyait. Azonban erre a népbíróság nem adott neki lehetőséget, nem hívta be tanúnak az édesapát, a testvéreket és a földeket a Csákiaknak bérbeadó személyeket, „mert az ügyet jelen állapotában is elbírálnak találja”. Végül a népbíróság ifj. Csáki Dánielt 1948. december 22-én „izgatás büntetése” bűnösnek találta, két év börtönbüntetésre, ötévi hivatalvesztésre és ugyanilyen időtartamra politikai jogainak felfüggesztésére, valamint vagyona háromnegyed részének elkobzására ítélte.

Az elítélt semmisségi panasszal fordult a Népbíróságok Országos Tanácsához (NOT), amely tekintetbe véve „a vádlott alacsonyabb műveltségét” (!), részben enyhítette a szegedi ítéletet: egy év hat hónap börtönbüntetésre, tíz év hivatalvesztésre, politikai jogainak tízévi felfüggesztésére, valamint mezőgazdasági ingatlana felének elkobzására ítélték mellékbüntetésként. A fiatal gazda hat elemi osztályos végzettségére hivatkozó enyhítés azért is érdekes, mert a tárgyalás évének tavaszán puccsal hatalomra került hódmezővásárhelyi kommunista polgármesternek, Oláh Mihálynak sem volt meg a nyolc osztálya (csak négy elemi tudott fölmutatni).

* * *

A 61 esztendő Deák János gazdálkodót ugyancsak sújtotta az „újvilág új rendje”. A háború végén 150 kataszteri hold földje volt, de ennek a 100 hold feletti résztől – a földreformrendelet értelmében – meg kellett válnia. Valószínűleg azért, mert őt – önkényesen – „úri birtokosnak” tekintették. A megmaradt birtokából 56 hold szántó, 44 hold pedig legelő volt. A 9000/1948-as rendelet alapján 10 katasztrális hold szántóföldjét előhaszónbérletbe vették, majd az 10000/1948-as rendelet alapján kötelezték, hogy a 25 hold szántóföldje esetében hosszabbítsa meg a három évre kötött bérleti szerződését addigi harmadosával, Simon Alberttel.

Deák ellen Kurucsai József „újgazda” tett feljelentést az ÁVH hódmezővásárhelyi kirendeltségén.⁸ Azt állította, hogy az idős gazda 1948. december 13-án kiment a tanyájára – amit korábban a hozzá tartozó földdel együtt kiutaltak Kurucsai és Simon Albert családja részére –, és a következő kijelentést tette: „Hallották e, hogy Budapestről már mind elmenekültek a zsidók, mert érzik, hogy ez a rendszer hamarosan megváltozik”. Feljelentésében állította még, hogy az öreg gazda a tavasz óta „a tanyájára kijöve több alkalommal mondotta, hogy belebaszta magukat az Isten ide az én birtokomba, ez a valódi demokrácia, ezt hozta a demokrácia, hogy itt bitangolják azt a földet, amit én szereztem, és semmit sem fizetnek érte”.

⁸ CSML népbírósági iratok, XX. V. 8. fond, NB. 31/1949. Deák János periratai.

Kurucsai feljelentését követően az ÁVH kihallgatta Simon Albertet, valamint annak feleségét és lányát is. Ugyancsak kihallgatták Lázár Józsefet is, aki a Deák-féle tanya közelében lakott, és szintén jelen volt a december 13-i eseténél. Vallomásaik hasonlóak a Kurucsai feljelentésében foglaltakhoz. Az ÁVH hódmezővásárhelyi kirendeltségén 1948. december 30-án írt jelentés szerint:

[Deák] a felszabadulástól kezdve tagja az FKgP-nek, gyűlésekre sűrűn, rendszeresen eljár, pártéletet él. Demokrácia-ellenes és jobboldali beállitottsága általa megtett kijelentéseiből is kitűnik. [...] Rk. vallású, a belvárosi kath. templomot rendszeresen látogatja vasárnaponként. Felekezeti életet él, vallását gyakorolja, ugyanúgy, mint felesége. [...] Kisemberekkel egyáltalán nem barátkozik, gögös, beképzelt, mint vagyonos gazda csak hasonló egyénekkel barátkozik.

Deák Jánosnak 1949. március 3-án „izgatás büntette” vádjával kellett a Szegedi Népbíróság elé állnia. Az idős gazda a zsidók állítólagos menekülésével kapcsolatos kijelentésére így emlékezett:

Én az előző napokban a vonaton, a sötétben hallottam az utasoktól, hogy Budapesten a zsidók mindent eladnak, mivel a kereskedelmet államosítják. [...] megtoldottam azzal, hogy egészen biztos, hogy a zsidók el akarnak menekülni innen.

Deák a feljelentését a következőkkel okolta:

Kurucsai József bosszúból jelentett fel engem, mivel midőn 1945-ben a rendelkezések értelmében egy kocsit kellett neki kiadjak, ő saroglyát is követelt hozzá, holott ahhoz a kocsihoz nem járt, mivel azon a kocsin sosem volt saroglya. [...] végül is kiadtam neki a saroglyát, de azóta is haragszik rám.

Ezt követően a népbíróság tanácsának elnöke, dr. Kovács László Deák elé helyezte a Hódmezővásárhelyen tett, fentiekől eltérő, Kurucsai feljelentését igazoló vallomását. Erre az idős gazda kijelentette, hogy a rendőrségen egy üres lapot íratott vele alá. Talán az ügy esetleges antiszemita beállitásának elkerülése érdekében a következő megjegyzést tette a vádlott: „Meg kell jegyezzem, hogy a zsidó üldözések során sok hódmezővásárhelyi zsidó ingóságát mentettem meg a tanyámon, amit visszatértük után visszaadtam a tulajdonosaiknak.” A népbírákat nem foglalkoztatta az, hogy Kurucsai esetleg bosszúból jelentette fel Deákot, de arra sem voltak kíváncsiak, hogy hogyan íratott alá egy kitöltetlen vallomást a vádlottal Arató József ÁVH-hadnagy.

A tárgyalásra beidézték Simon Albertné az ügyvel kapcsolatosan következőket idézte fel:

1948-ban Kurucsai József [a] vádlottól a jelenlétünkben épület-anyagot kért, mely állítása szerint mint új földhözjuttatottnak járt neki, Deák dühösen azt mondta neki, hogy: „Beleestek a földembe, mint tehén picájába a kukac. [...] Ez alkalommal és ezt megelőzően is civakodott Kurucsai Deákkal, mivel ő követelt a vádlotton egy saroglyát is, amit a vádlott nem akart kiadni neki. Kurucsai megfenyegette őt, hogy le fogja internáltatni, mire vádlott kiadta neki a saroglyát.

Ezt követően a népbíróság tanácselnöke, dr. Kovács László Simonné elé tárta a nyomozati szakaszban, a hódmezővásárhelyi ÁVH kirendeltségen tőle felvett, az elmondottaktól eltérő, Deákra nézvést terhelő vallomását. Erre a következőképpen reagált Simonné: „nem tudom, hogyan kerültek az ellentétes részek a vallomásomba. – A rendőrségen nem olvasták fel előttem a vallomásomat.” A Simonné által elmondottak ellenére a népbíróság a nyomozati szakaszban felvett vallomását vette alapul az ítélet meghozatalakor. Talán ez a legsúlyosabb eljárási hiba a népbíróság részéről, hiszen Simonné elbeszélése feltárja a feljelentő „újgazda” Deákkal szembeni anyagi jellegű vitáit, melyek odáig vezettek, hogy az idős gazdát Kurucsai internálással félemlítette meg. Feljelentésének megfelelő vallomást tett Kurucsai József, akit nyilvánvaló elfogultsága ellenére „érdektelen” tanúnak minősített a népbíróság. A testület ráadásul helytelenül 125 kataszteri hold föld tulajdonosának tüntette fel a vádlottat, pedig a rendelkezésükre álló dokumentumok alapján az ítéletet hozóknak tisztában kellett lenniük azzal, hogy az 1945-ös földreform során a 600/1945 számú M. E. rendeletnek megfelelően 100 kataszteri holdra csökkent a vádlott földbirtoka.

A népbíróság Deák Jánost bűnösnek találta „folytatólagosan elkövetett izgatás” bűntettében. Az egyébként büntetlen előéletű vádlottat főbüntetés gyanánt egy év négy hónap börtönbüntetésre, mellékbüntetésként pedig ötévi hivatalvesztésre, politikai jogainak gyakorlásának felfüggesztésére, valamint 6 hold földjén és tanyáján felüli ingatlanainak elkobzására ítélték. Az elítélt a számára elfogadhatatlan büntetés kiszabását követően a Népbíróságok Országos Tanácsához fordult semmisségi panasszal.

A NOT 1949. november 10-i ítélete szerint a népbíróság helyesen állapította meg Deák bűnösségét, a kiszabott büntetést azonban enyhítette: nyolc hónap börtönbüntetésre, valamint városi lakóháza, tanyája és ahhoz tartozó 15 hold földjén felüli vagyona elkobzására ítélte az idős gazdát. Azzal, hogy tanyáját „megtarthatta”, nem mehetett túl sokra Deák János, hiszen azt Simonék és feljelentője, Kurucsai József használhatta, rá csak a karbantartás terhei maradtak.

* * *

A 71 esztendőes Olasz István gazda birtokából 13 kataszteri hold földet, valamint tanyáját vette igénybe a földbérlo bizottság 1948 őszén. Az idős gazdálkodó ellen „sikkasztás büntette” miatt indítottak eljárást, mivel tanyájából malacokat és takarmányt vitt haza

városi házához.⁹ Javaival igyekezvén hazafelé, útközben találkozott tanyájának és az azt körülvevő földjének új kishaszonbérlelőivel. Török Mihály, aki feleségével és Sepsei János bérlőtársával éppen „új otthonába”, vagyis Olasz tanyájára készült beköltözni, igyekezett megakadályozni a malacok és a takarmány elvitelét. Erre Török így „emlékezett” a tőle felvett tanúvallomási jegyzőkönyv alapján:

Olasz Istvánnak mondtam, hogy forduljon vissza és hajtsa vissza azokat a disznókat, és ha majd hoz a DÉFOSZ-tól, vagy a Földbérlelő Bizottságtól papírt, akkor elviheti. Erre ő kijelentette, hogy őt nem érdekli a Földbérlelő Bizottság határozata és fordul még a világ és majd akkor tudni fogják ők is, hogy mit kell csinálni.

A szintén tanúvallomást tevő Török Mihályné és Sepsei János szinte szóról szóra ugyanígy „emlékezett” a jegyzőkönyveik tanúsága szerint. A tanúvallomási jegyzőkönyvben, a vallomást tevő terhelthez való viszonyát tisztázó pontnál mind a három tanú-újbérlő esetében az „érdektelen” szó áll, ami egyszerűen érthetetlen, hiszen nagyon is nyilvánvaló érdekeik voltak a vádlottal szemben. A könnyen szerzett tanyához, földhöz az ingyen disznókonda is jól jött volna nekik.

Először „sikkasztás büntette” miatt indítottak eljárást az idős gazda ellen, azonban kiderült, hogy nem vették leltárba a két anyadisznót, a húsz malacot valamint a két zsák lucernalisztet a tanya lefoglalásakor a földbérlelő bizottság munkatársai, így az ügyészség megszüntette az eljárást. Valószínűleg, mint sokan mások, Olasz István is egy segítőkész tanyaszomszédjánál rejthette el jószágait a leltározás elől, hogy megmenthesse azokat. Teljesen érthető, hogy a maga által nevelt jószágokról nem kívánt lemondani olyan emberek javára, akik miatt mennie kellett szeretett tanyájáról és akiknek át kellett adnia nehezen megszerzett földjét. A kiépülő diktatúrának azonban ellenségekre és azok tulajdonára nagy szüksége volt. Ezért indították meg Olasz ellen „izgatás büntette” miatt az eljárást.

Az ÁVH hódmezővásárhelyi kirendeltségén 1949. július 28-án Olaszról írott jelentés szerint: „Kisparaszti származású, apja pár holdon gazdálkodott. [...] fiatal korában mezőgazdasági munkával foglalkozott, kanász béres volt.” E szerint pont abból a szegényparaszti rétegből származott, amelynek felemelkedését kívánták a kommunisták – legalábbis demagóg retorikájuk szerint. A jelentésből kiderül, hogy húsz év tűzoltói szolgálat után, katonaként az orosz frontra, majd Romániába vezényelték, ahonnan hadirokkantként tért haza (a bal csuklója lebénult). A jelentés szól arról is, hogy feleségének jól jövedelmező női szabósága mellett gyarapodásában állítólag az is szerepet játszott, hogy sokakat becsapott. Ha tényleg mások becsapásából sikerült meggazdagodnia, akkor azt igen ügyesen tehette, hiszen büntetlen előéletű volt. A jelentést író Arató József ÁVH-hadnagy felrovóan a következő megállapítást tette: „Ő maga semmit sem

⁹ CSML népbírósi iratok, XX. V. 8. fond, NB. 669/1949. Olasz István periratai.

dolgozik, kocsival néha ki szokott járni a tanya-ra megnézni, hogy folyik a munka, de a munkába aktívan nem folyik bele. [...] Ő nagyobbára az utcán ácsorog kinn, mivel nincsen dolga.” Az ÁVH tisztje erőlködve igyekszik Olaszt egy mások munkájából élőködő munkakerülőként leírni, pedig jelentése néhány bekezdéssel feljebb írott részében éppen tőle tudjuk meg, hogy egy 71 esztendő-s, hadirokkant, bal csuklóját tekintve lebé-nult emberről van szó, akitől fizikai munkát elvárni képtelenség.

Az ügy főtárgyalására a Szegedi Népbíróság előtt került sor, 1949. október 11-én. A tárgyaláson meghallgatták az újbérlőket, így Sepsei Jánost is. Ő felidézte, hogyan akarta Török visszafordíttatni a tanya felé az anyakocáit és malacait a városra hazafelé hajtó Olaszt. Török e szándékára Sepsei szerint a következőképpen reagált az idős gazda: „A vádlott azt felelte, hogy nem érdekli a DÉFOSZ határozata, majd fogja tartani a hátát.” Ez nyilván nem elégítette ki a népbíróság elnökét, dr. Kozma Endrét, aki Sepsei elé tárta a hódmezővásárhelyi ÁVH-n tett tanúvallomását, amely szinte teljesen Török Mihályéhoz hasonlított. Erre Sepsei így reagált:

Rendőrségen csak annyit vallottam, hogy a vádlottól személy szerint azt hallottam, hogy nem érdekli a DÉFOSZ határozata. Én csak Törökéktől hallottam, hogy a vádlott egy másik alkalommal azt mondta, hogy majd megfordul a világ.

A tárgyaláson Paku Pál – Olasz István bérlője – elmondta, hogy egy alkalommal betért a vádlott tanyájára, ahol a tulajdonos éppen Török Mihállyal és feleségével beszélgetett. Ezt így idézte fel:

A vádlott azt mondta Töröknek, hogy jó lesz fiam, ha nem leszünk haragban, éljünk békességben, mert majd lesz ez még másként is. Én más súlyosabb kijelentést a vádlottól nem hallottam.

Végül a népbíróság Olasz Istvánt bűnösnek találta „izgatás büntetében” - annak ellenére, hogy nem politikai, hanem anyagi jellegű vita állt az ügy hátterében. Ezért háromezer forint pénzbüntetésre, valamint ötévi hivatal- és politikai jogvesztésre ítélte.

Olasz fellebbezett a Népbíróságok Országos Tanácsához, amely az 1949. december 27-én hozott ítéletében felülbírálta az elsőfokú ítéletet. A NOT szerint a cselekmény miatt börtönbüntetést kellett volna kiszabni a pénzbüntetés helyett. Ezt a hibát kiköszörülendő Olasz Istvánt főbüntetésként két hónap fogházra ítélték. Mellékbüntetésül háromévi hivatal- és jogvesztésre, valamint lakóházán és nyolc kataszteri hold földjén felüli mezőgazdasági ingatlanai elkobzására ítélték. A szabadságvesztést háromévi próbaidőre felfüggesztették. A mezőgazdasági ingatlanok elkobzását a következővel indokolták: „A rendelkező rész szerinti mérvű vagyonelkobzást az indokolja, hogy vádlott demokráciaellenes beállítottsága vagyoni viszonyaiban gyökerezik.” Tehát csak segíteni akartak Olasz Istvánnak, hogy megbarátkozzon a „demokráciával”...

Az ismertetett – koncepciós jellegű – perek is alátámasztják azt a véleményt, mely szerint a népbíróságok felállításával lehetőség nyílt arra, hogy „az igazságszolgáltatás olyan politikai fegyverré váljék, amely nem csupán a bűntettekkel szembeni védelmet szolgáltat, hanem és döntően politikai érdekeknek rendelődött alá”.¹⁰

A népbíróságok, melyeknek fő feladatát eredetileg a háborús és emberiségellenes bűnöket elkövetők felelősségre vonása képezte, hamarosan a hatalmat erőszakosan magához ragadók egyszerű eszközévé vált. Vélte vagy valós politikai ellenfelek ellen egyaránt felhasználták, így a népbíróságok működése nagyban hozzájárult a szigorúan korlátok közé szorított polgári demokrácia felszámolásához. A fenti három eset jól mutatja, hogy az egyszerű, parasztpolgári életstílust folytató réteg felmorzsolásához, tönkretételéhez is felhasználták – többek közt – a népbíróságot. Ezeknek az embereknek a fő bűnük az volt, hogy életképes méretű birtokkal rendelkeztek, ami megbocsájthatatlan volt a „kolhoz-országot” álmodó kommunisták szemében. Felismerték, hogy csak akkor lehetnek sikeresek a szövetkezesítés terén, ha az alternatívát jelentő önálló gazdaságokat ellehetetlenítik, illetve azokat felszámolják. A fenti három eset végül kismizített vádlottjai büntetlen előéletűek voltak, vagyonukat elsősorban egyéni teljesítményüknek köszönhették. A felületes szemlélő számára úgy tűnhet, hogy egy-egy, valódi demokráciában következmény nélkül megtehető kijelentés miatt kellett bűnhődniük és vagyonukkal fizetniük. Valójában az ezekhez hasonló egyéni történetek sokaságának eredménye jelentősen hozzájárult a kommunisták szövetkezesítési terveinek megvalósulásához. Hiszen nemcsak a népbíróságokkal, hanem a többi jogszolgáltató szervvel is hasonló feladatokat hajtattak végre. „Végeredményben – bár akkor még ezt csak kevesen tudhatták – a népbíróságok felállítása tulajdonképpen az első lépés volt a »szocialista típusú« bíróságok kialakításának, az »igazságszolgáltatási terror« kiépítésének irányában” – írja Vincze Gábor a már említett tanulmányában, és ezzel a véleménnyel mi is csak egyet tudunk érteni.

¹⁰ SZAKÁCS Sándor – ZINNER Tibor: *A háború „megváltozott természete”. Adatok és adalékok, tények és összefüggések (1944–1948)*, Genius Gold, Budapest, 1997, 182.